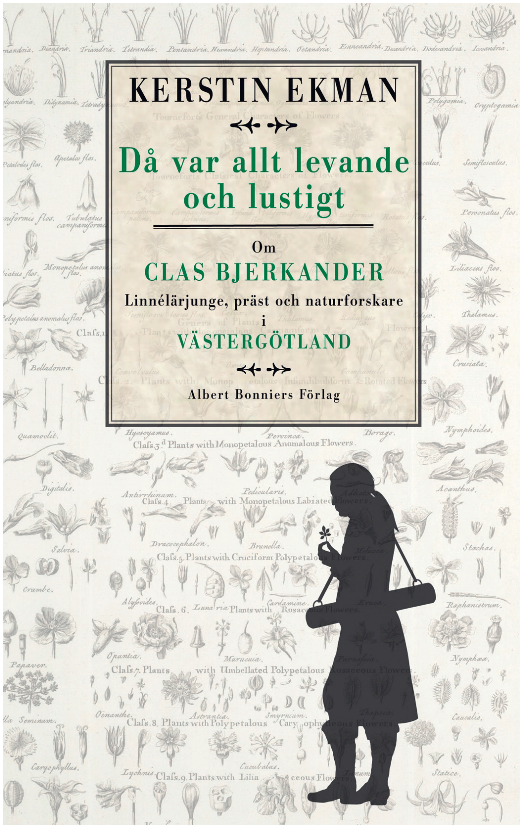
Bjerkander - en västgötaentomolog

Ekman, K. 2015. Då var allt levande och lustigt. Om Clas Bjerkander, Linnélärjunge, präst och naturforskare i Västergötland. – Bonniers. 323 sidor. ISBN 9789100142834. Pris 176-247 kr.

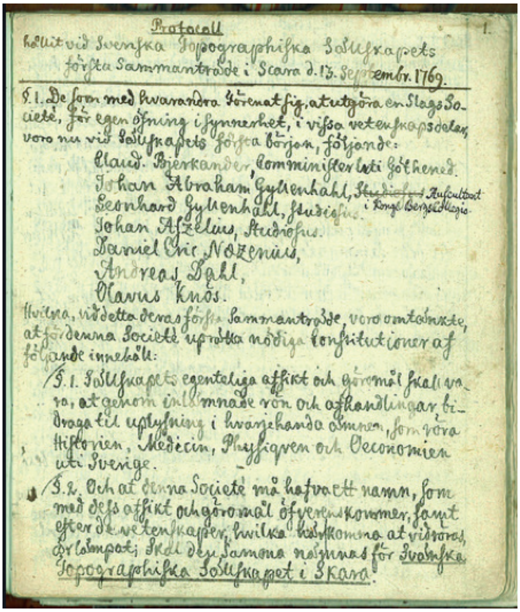
Vilka var de geografiska centra för den tidiga svenska entomologin? Jag menar riktigt tidiga, på 1700-talet och tidiga 1800-talet? Jo, var och en kan väl gissa på Uppsala, Lund och Stockholm; universitetsstäderna och huvudstaden. Med tillägg för Åbo, om man drar sig till minnes att Finland var svenskt fram till 1809. Lite mindre känt är en hotspot på västgötaslätten!

De som alls känner till den gamla västgötaentomologin förknippar den väl främst med de första decennierna på 1800-talet, när två av den tidens allra främsta skalbaggstaxonomer, Leonard Gyllenhal och Carl Johan Schönherr, bodde på Höberg respektive Sparresäter inom nära räckhåll för varandra. Mindre känt är ju hur upprinnelsen för denna "centrumbildning" av global betydelse kan spåras till gymnasiet i Skara flera decennier tidigare.

Där fanns ett gäng ivrigt naturhistoriskt intresserade studenter. Namnlistan är lång: Leonard och Johan Abraham Gyllenhaal (i flera samtida källor Gyllenhahl med h, men vid den här tiden kanske oftast med två a på samma sätt som hos de senare släktingarna, medan författarnamnet på de klassiska entomologiska böckerna gavs med ett a, konsekvent ortografi var ingen stor sak på den tiden); Adam och Johan Afzelius; Anders Dahl, Olof Knös, Lars Brandelius, Clas Bjerkander och Daniel Naezén. Eftersom merparten for till Uppsala for att studera var det inte så att de alla överlappade samtidigt i Skara, utan min namnlista är kumulativ. De som var tillstädes 1769 formaliserade sin samvaro under namnet "Svenska topografiska sällskapet". Nå, av dessa skaradjäknar blev ju Adam Afzelius och Leonard Gyllenhal välkända Linnélärjungar, men även Dahl och Naezén blev studenter till Linné, och Bjerkander lär också ha sett läromästaren *in action* i Uppsala - alla dessa har gjort notabla insatser i entomologin.

Clas Bjerkander hade just inte råd att stanna i Uppsala och göra akademisk karriär, eller skaffa sig gods och leva på vinster; han var tvungen att ta jobb för brödfödan, och på samma sätt som för så många andra studenter vid den tiden gällde det prästjobb. Skötte man bara sitt pastorat någorlunda så hade man också gott om tid att ägna sig åt att studera naturen. Hundratals präster var amatörforskare, vid den här tiden kanske särskilt naturforskare.

Bjerkander hade gott om tid men lite resurser, och satsade då inte minst på att göra iakttagelser om insekternas förvandling. Att koppla ihop

Protocall
hållit vid Svenska Topographiska Sällskapets
första Sammanträde i Scara d. 13. Septembr. 1769.

§. 1. De som med hvarandra förenat sig, at utgöra en Slags Societé, för egen öfning i synnerhet, i vissa vetenskapsdelar, voro nu vid Sällskapets första början, följande:
Claud. Bjerkander, Comminister uti Göthened.
Johan Abraham Gyllenhahl, ~~Studiosus~~ Auscultant i Kongl. Bergscollegio.
Leonhard Gyllenhahl, Studiosus.
Johan Afzelius, Studiosus.
Daniel Eric Næzenius,
Andreas Dahl,
Olavus Knös.
Hvilka, vid detta deras första Sammanträde, voro omtänkte, at för denna Societé uprätta nödiga Constitutioner af följande innehåll:
§. 1. Sällskapets egenteliga affikt och göromål skall vara, at genom inlämnade rön och afhandlingar bidraga til upplysning i hvarjehanda ämnen, som röra Historien, Medicin, Physiqven och Oeconomien uti Sverige.
§. 2. Och at denna Societé må hafva ett namn, som med dess affikt och göromål öfverenskommer, samt efter de vetenskaper, hvilka här komma at vidröras, är lämpat; Skall den samma nämnas för Svänska Topographiska Sällskapet i Skara.

Protokoll från Svenska Topographiska Sällskapets första sammanträde 13 september 1769. Bild: Stifts- och landsbiblioteket i Skara.

larver och adulter var något man inte hade ägnat sig mycket åt fram till dess, och med några få undantag som silkesmasken hade man mycket grumliga begrepp om sambanden mellan olika levnadsstadier. Bjerkander hade tid att kläcka fram djur och observera. Flera av de djur som han som knäckte förvandlingen hos var vanliga skadedjur, så han räknas som en pionjär inte bara inom utvecklingsentomologin utan också den praktiska entomologin. Han gjorde också en grundlig studie av vilka blommor tambina föredrog, och insektalmanackor med detaljerad fenologisk information.

Om Claes Bjerkander har Kerstin Ekman nu skrivit en bok. Man är inte så van vid att kända författare uppmärksammar entomologer. Boken fungerar utmärkt som faktasammanställning, även om de entomologiska sakupplysningarna (fackgranskade av Fredrik Sjöberg) inte är jättefylliga. Men det är en ganska fyllig presentation av epoken och en del av dess profiler.

För Ekman själv, som levt med materialet och undringarna under lång tid, har det varit tillräckligt för att rentav få se en vision av Bjerkander i en skogsglänta under en promenad på Kinnekulle, men för läsaren blir det inte nödvändigtvis lika färgstarkt. Åtminstone jag tycker att framställningen brister i levandegörande, driven av enkla retoriska frågor och trivialiserande populärpsykologi (Bjerkander ”måste ha” tänkt si och så, för det gör Ekman själv, och han kan till exempel inte ha varit ute och rumlat någonsin, eftersom han ju var en kristen och godhjärtad människa…).

Här finns inget om hur avvikande den naturhistoriske vurmaren kan te sig, inget om inre drivkrafter och besatthet, inget om den tvingande kunskapstörsten själv (ja, för övrigt till skillnad från nämnde Sjöbergs texter om entomologer som brukar tematisera någotdera). Bakgrunden tecknas i hastiga populärhistoriska skisser. Meningarna är enkla och nyktra som i en skolbok. Här finns inte någon nördig lärdomsspäckadhet och torr humor, men inte heller någon påfallande fantasi eller lyrisk ådra. Fascinationen tränger inte fram, vare sig som ämne, eller inför ämnet.

Man får en bild, som antagligen är en som odlades av linneanerna själva, av naturforskare som motsatsen till kufiga nördar, som vanliga snälla farbröder med milt sinnelag som bara tycker så fasligt mycket om skapelsen i dess helhet. Det är en rimlig och intressant strategi bland andra, men det blir lite endimensionellt och begränsande.

Men för att uppmärksamma den tidiga västgötabiologin (och samla ihop källorna till ett vidare studium av den), är boken ett glädjande tecken, och klart läsvärd!

Mattias Forshage